Praesens conjunctīvi actīvi/passīvi

Praesens conjunctīvi actīvi/passīvi (цяперашні час умоўнага ладу незалежнага/залежнага стану) утвараецца ад асновы infectum з дапамогай суфіксаў -ē-/-ā- і асабовых канчаткаў actīvi/passīvi (незалежнага/залежнага стану):

Аснова infectum	+	**-ē-** **-ā-**	**(I спр.)** **(II, III, IV спр.)**	+	**асабовыя канчаткі actīvi/passīvi**

З а ў в а г і.
1. У 1 *sg*. у незалежным стане канчатак **-m**, у залежным — **-r**.
2. У I спражэнні **-ā** у канцы асновы выпадае ва ўсіх формах.

Асабовыя канчаткі actīvi

Асоба	Singulāris	Plurālis
1-я	**m**	**mus**
2-я	**s**	**tis**
3-я	**t**	**nt**

Асабовыя канчаткі passīvi

Асоба	Singulāris	Plurālis
1-я	**r**	**mur**
2-я	**ris**	**mĭni**
3-я	**tur**	**ntur**

Узор спражэння. Actīvum

Асоба	laud-o, 1 (laudā-) *хваліць*	doce-o, 2 (docē-) *вучыць*	scrib-o, 3 (scrib-) *пісаць*	audi-o, 4 (audī-) *слухаць*
	Singulāris			
1-я	laud-**e**-**m**	doce-**a**-**m**	scrib-**a**-**m**	audi-**a**-**m**
2-я	laud-**e**-**s**	doce-**a**-**s**	scrib-**a**-**s**	audi-**a**-**s**
3-я	laud-**e**-**t**	doce-**a**-**t**	scrib-**a**-**t**	audi-**a**-**t**
	Plurālis			
1-я	laud-**ē**-**mus**	doce-**ā**-**mus**	scrib-**ā**-**mus**	audi-**ā**-**mus**
2-я	laud-**ē**-**tis**	doce-**ā**-**tis**	scrib-**ā**-**tis**	audi-**ā**-**tis**
3-я	laud-**e**-**nt**	doce-**a**-**nt**	scrib-**a**-**nt**	audi-**a**-**nt**

Passīvum

	Singulāris			
1-я	laud-**e**-**r**	doce-**a**-**r**	scrib-**a**-**r**	audi-**a**-**r**
2-я	laud-**ē**-**ris**	doce-**ā**-**ris**	scrib-**ā**-**ris**	audi-**ā**-**ris**
3-я	laud-**ē**-**tur**	doce-**ā**-**tur**	scrib-**ā**-**tur**	audi-**ā**-**tur**
	Plurālis			
1-я	laud-**ē**-**mur**	doce-**ā**-**mur**	scrib-**ā**-**mur**	audi-**ā**-**mur**
2-я	laud-**e**-**mĭni**	doce-**a**-**mĭni**	scrib-**a**-**mĭni**	audi-**a**-**mĭni**
3-я	laud-**e**-**ntur**	doce-**a**-**ntur**	scrib-**a**-**ntur**	audi-**a**-**ntur**

З а ў в а г а. Формы 1 *sg*. praesens conjunctīvi дзеясловаў III, IV спражэнняў трэба адрозніваць ад форм 1 *sg*. futūrum I indicatīvi, якія таксама ўтвараюцца з дапамогай суфікса -**ā**-: scrib-**a**-**m**, audi-**a**-**m**.

Praesens conjunctīvi
дзеяслова sum, fui, — , esse — *быць* і вытворных

Асоба	sum, esse *быць*	ab-sum, ab-esse *адсутнічаць*	pos-sum, posse *магчы*
		Singulāris	
1-я	sim	ab-sim	pos-sim
2-я	sis	ab-sis	pos-sis
3-я	sit	ab-sit	pos-sit
		Plurālis	
1-я	simus	ab-sīmus	pos-sīmus
2-я	sitis	ab-sītis	pos-sītis
3-я	sint	ab-sint	pos-sint

Imperfectum conjunctivi activi/passivi

Imperfectum conjunctīvi actīvi/passīvi (прошлы час незакончанага трывання ўмоўнага ладу незалежнага/залежнага стану) утвараецца ад асновы infectum з дапамогай суфіксаў **-rē-/-ĕrē-** і асабовых канчаткаў actīvi/passīvi (незалежнага/залежнага стану):

Аснова infectum	+	**-rē-** **-ĕrē-**	**(I, II, IV спр.)** **(III спр.)**	+	**асабовыя канчаткі actīvi/passīvi**

З а ў в а г і.
1. У 1 *sg*. у незалежным стане канчатак **-m**, у залежным — **-r**.
2. У IIIб спражэнні **-ĭ** у канцы асновы выпадае ва ўсіх формах.

Узор спражэння. Actīvum

Асоба	laud-o, 1 (laudā-) *хваліць*	doce-o, 2 (docē-) *вучыць*	scrib-o, 3 (scrib-) *пісаць*	faci-o, 3 (facĭ-) *рабіць*	audi-o, 4 (audī-) *слухаць*
			Singulāris		
1-я	laudā-**re-m**	docē-**re-m**	scrib-**ĕre-m**	fac-**ĕre-m**	audī-**re-m**
2-я	laudā-**re-s**	docē-**re-s**	scrib-**ĕre-s**	fac-**ĕre-s**	audī-**re-s**
3-я	laudā-**re-t**	docē-**re-t**	scrib-**ĕre-t**	fac-**ĕre-t**	audī-**re-t**
			Plurālis		
1-я	lauda-**rē-mus**	doce-**rē-mus**	scrib-**erē-mus**	fac-**erē-mus**	audi-**rē-mus**
2-я	lauda-**rē-tis**	doce-**rē-tis**	scrib-**erē-tis**	fac-**erē-tis**	audi-**rē-tis**
3-я	laudā-**re-nt**	docē-**re-nt**	scrib-**ĕre-nt**	fac-**ĕre-nt**	audī-**re-nt**

Passīvum

			Singulāris		
1-я	laudā-**re-r**	docē-**re-r**	scrib-**ĕre-r**	fac-**ĕre-r**	audī-**re-r**
2-я	lauda-**rē-ris**	doce-**rē-ris**	scrib-**erē-ris**	fac-**erē-ris**	audi-**rē-ris**
3-я	lauda-**rē-tur**	doce-**rē-tur**	scrib-**erē-tur**	fac-**erē-tur**	audi-**rē-tur**
			Plurālis		
1-я	lauda-**rē-mur**	doce-**rē-mur**	scrib-**erē-mur**	fac-**erē-mur**	audi-**rē-mur**
2-я	lauda-**rē-mĭni**	doce-**re-mĭni**	scrib-**ere-mĭni**	fac-**ere-mĭni**	audi-**re-mĭni**
3-я	lauda-**re-ntur**	doce-**re-ntur**	scrib-**ere-ntur**	fac-**ere-ntur**	audi-**re-ntur**

З а ў в а г а. Формы imperfectum conjunctīvi дзеясловаў III спражэння трэба адрозніваць ад формы infinitīvus praesentis actīvi, якая таксама ўтвараецца з дапамогай суфік-

са -**ĕre**: scrib-**ĕre**-**m** (прысутнічае асабовы канчатак), але scrib-**ĕre** (асабовы канчатак адсутнічае).

Imperfectum conjunctīvi
дзеяслова sum, fui, —, esse — *быць* і вытворных

Асоба	sum, esse *быць*	ab-sum, ab-esse *адсутнічаць*	pos-sum, posse *магчы*
	Singulāris		
1-я	essem	ab-essem	possem
2-я	esses	ab-esses	posses
3-я	esset	ab-esset	posset
Plurālis			
1-я	essēmus	ab-essēmus	possēmus
2-я	essētis	ab-essētis	possētis
3-я	essent	ab-essent	possent

З а ў в а г а. Imperfectum conjunctīvi дзеяслова possum — *магчы* утвараецца няправільна.

Кан'юнктыў у галоўным (незалежным) сказе

У галоўным (незалежным) сказе кан'юнктыў абазначае пажаданае або магчымае дзеянне.

А. Кан'юнктыў волі і жадання

1. **Conjunctīvus adhortatīvus** (кан'юнктыў заклiку). Абазначае заклік. Ужываецца ў 1 *pl.* praesens conjunctīvi. Адмоўе *ne*. Перакладаецца з дапамогай слова *давайце*: Gaudeāmus! — *Давайце радавацца!*

2. **Conjuntīvus imperatīvus** (кан'юнктыў загаду). Абазначае настойлівае жаданне, загад. Ужываецца ў 2/3 *sg./pl.* praesens conjunctīvi. Перакладаецца умоўным ладам, загадным ладам (2-я асоба) або з дапамогай слоў *хай*, *няхай* (3-я асоба): Dicas! — *Кажы! Казаў бы ты!* Dicant! — *Няхай яны кажуць! Казалі б яны!*

3. **Conjunctīvus prohibitīvus** (кан'юнктыў забароны). Абазначае забарону. Заўсёды ўжываецца з часціцай *ne* — *не* ў 2 *sg./pl.* praesens/perfectum conjunctīvi (без адрознення ў трыванні). Перакладаецца ўмоўным або загадным ладам: Ne scribas! — *Не пішы! Не пісаў бы ты!*

4. **Conjunctīvus optatīvus** (кан'юнктыў жадання). Абазначае жаданне. Ужываецца: а) praesens conjunctīvi (жаданне безадносна яго здзяйсняльнасці); б) imperfectum conjunctīvi (жаданне, якое не можа быць здзейсніна ў цяперашнім); в) plusquamperfectum conjunctīvi (жаданне, якое не было здзейсніна ў мінулым). Адмоўе *ne*. Перакладаецца ўмоўным ладам, загадным ладам (2-я асаба), з дапамогай слоў *няхай*, *хай*; часта ўжываецца з часціцай *utĭnam* — *о калі б*: Sis felix! — *Быў бы ты счаслівы! Будзь счаслівы! Няхай ты будзеш шчаслівы!* (ты можаш быць счаслівы). Utĭnam esses felix! — *О калі б ты быў счаслівы!* (але зараз ты не счаслівы).

Б. Кан'юнктыў неабходнасці і магчымасці

1. **Conjunctīvus potentiālis** (кан’юнтыў магчымасці). Абазначае магчымасць. Ужываецца: а) praesens/perfectum conjunctīvi (дзеянне, магчымае ў будучым); б) imperfectum conjunctīvi (дзеянне, магчымае ў мінулым). Адмоўе *non*. Перакладаецца ўмоўным ладам і/або з дапамогай слоў *бадай, бадай што*, *мабыць, магчыма*, *можа быць*, *мог бы*: Dicas. — *Ты б сказаў. Ты*, *магчыма*, *скажаш. Ты мог бы сказаць* (у будучым). Dicĕret. — *Ён бы сказаў. Ён*, *магчыма*, *сказаў бы. Ён мог бы сказаць* (у мінулым).

2. **Conjunctīvus concessīvus** (кан’юнктыў уступкіуступкі). Абазначае ўступку, дапушчэнне. Ужываецца ў 3 *sg./pl.*: а) praesens conjunctīvi (дапушчэнне адносна цяперашняга); б) perfectum conjunctīvi (дапушчэнне адносна мінулага). Адмоўе *ne*. Перакладаецца з дапамогай слоў *няхай, хай*, *дапусцім*, *хоць*; часам ужываецца з часціцай *ut* — *нахай і*, *хоць і*: Amet. — *Дапусцім*, *ён кахае*. Ut amavĕrit. — *Няхай (пусць) ён і кахаў.*

3. **Conjunctīvus dubitatīvus** (кан’юнктыў сумнення). Выражае сумненне, роздум таго, хто гаворыць, над тым, што яму рабіць. Ужываецца ў пытальным сказе ў 1 *sg./pl.*: а) praesens conjunctīvi (адносна цяперашняга); б) imperfectum conjunctīvi (адносна прошлага). Адмоўе *non*. Перакладаецца інфінітывам з давальным склонам: Quid agam? — *Што мне рабіць?* Quid agĕrem? — *Што мне было рабіць?*